

Trøndersk Landbruk

Taler

Kåre Willoch

Dato

20 august 1998

Omstendigheter

Åpning av utstillingen "Trøndersk Landbruk '98"

- 1 Det er et storslagent landskap man ser under seg, når man kommer med fly til Værnes. Gir et oppløftende bilde av trøndersk landbruk.

- 5 Når man ferdes på bakken i det samme området, og ser alle de gårdene som ser ut som rene høvdingseter, føler man at det er lett å forstå at her er det skapt meget Norgeshistorie.

- 10 Trøndersk landbruk ga nok solid materielt grunnlag for jarler og andre stormenn som spilte avgjørende roller i Noregs-veldet rundt det forrige årtusenskiftet.

Samtidig ga jorden her rikelig grunnlag for den markerte selvstendighetstrangen, som kulminerte med samlingen mot Olav Digre og hans fall på Stiklestad.

- 15 Jeg synes nok Per Sivle var litt urettferdig, da han i diktet om Tord Foleson hevdet at bondehæren kjempet for den gamle tid mot den nye. De hadde gode grunner til å frykte en gjenopptakelse av Olav Haraldssons brutale sentralmakt, de høvdingene fra Trøndelag og Nord-Norge som stanset ham, med trønderen Kalv Arneson som en av de fremste.

- 20 Men hvis noen trekker en parallell helt frem til trønderbøndernes seierrike kamp mot EU, synes nå jeg at de går litt vel langt. Men også den striden hadde med landbrukets livskraft å gjøre, man kunne bare ikke bli enige om hvorledes man kunne ta best vare på den.

- 25 Idag er det skuffende mange som viser tvil om hvor viktig det er å ta vare på landbruket i et kjølig og jordfattig land som Norge. Det er jo så meget mat i

30 verden, tror de, og så tror de at det vil fortsette å være slik at vi kan kjøpe alt vi trenger billig fra andres overflod.

Det er en farlig kortsynt tankegang når det gjelder noe som avgjørende som mat. I sommer sa bonden, forfatteren og naturoptimisten, trønderen Lilleengen i NRK-fjernsynet at «det eneste vi behøver er mødre og bønder». Dette kunne
35 kanskje forstås på flere måter, men det han egentlig mente tror jeg de fleste vil være enige i: uten at vi tar oss godt av barna og matforsyningen går vi til grunne.

Når vi vurderer verdien i dypeste forstand av den begrensede dyrkingsjorden vi
40 har i vårt i egentligste forstand steinrike land, bør vi erkjenne at verdens matforsyning, og derved vår egen, er utsatt for to alvorlige faremomenter: Klimaendringer og ødeleggelse av dyrkingsjord, begge deler som følge av menneskelig aktivitet.

45 Langsomheten i tiltakene for å beskytte klodens klima innebærer samtidig risiko for at klimaforandringer vil skade matproduksjonen, i tillegg til skade som oppstår av andre grunner. Det høyt respekterte Worldwatch-instituttet gir i sin siste rapport «State of the World 1998», en rekke alarmerende fakta om flere forhold som trekker i samme negative retning.

50

Dyrkbart areal pr. innbygger i verden faller stadig.

Og store grunnvannreserver som brukes til kunstig vanning, som betyr meget for matproduksjonen, er i ferd med å bli redusert eller endog tømt.

55

Disse alarmsignalene er senere utdypet ved dramatiske begivenheter. Når fjerdeparten av verdens folk bor i China, betyr det noe for hele verdens matforsyning hva som skjer der. Ifjor gikk Kinas største elv, Den Gule Flod, tørr. Den nådde rett og slett ikke frem til havet i en periode på syv måneder.
60 (Aftenposten 16.05.98). Og dette er bare ett av eksemplene på at dagens omfang av kunstig vanning ikke kan opprettholdes i det lange løp.

I år er flommen i Jangste-elven større enn noensinne, og gjør enorm skade på landbruket. Og slik skade skjer i mange land med utrolig mange mennesker, som
65 skal spise av verdens matfat. Slike begivenheter kan etterhvert komme til å ryste verdens kornmarked og presse prisene opp til nivåer som kan skape nød og

rystelser i fattige importland.

- 70 En annen farlig side av utviklingen er erosjonen. Sitat fra World-Watch' bok «Jordens tilstand»: «Gjennom det meste av Jordens historie, har dannelsen av matjord vært større enn erosjonen. Nå har en kombinasjon av overpløyning, overbeiting og avskogning reversert dette forholdet.»
- 75 Fiskeriene kan ikke løse problemet: Sitat fra «Jordens tilstand»; «FAO's marinbiologer som overvåker havfiskeriene, rapporterer at samtlige fiskerier nå blir fisket til * eller over sin kapasitet. Etter en økning fra 18 millioner tonn i 1950 til nesten 90 millioner tonn i 1990, har fangstene fra havfiskeriene beveget seg rundt det samme nivået de siste syv årene, med små tegn til hverken oppgang
- 80 eller nedgang.»

Oppdrettsfisk: Krever næring fra land.

- Man kan selvfølgelig håpe, og kanskje endog tro, at vitenskapen vil skape nye
- 85 metoder som gjør at man likevel ikke behøver frykte fall i matproduksjonen pr. innbygger, til tross for at antallet innbyggere vokser så raskt videre. Ingen kan svare ja eller nei på om dette vil lykkes. Spørsmålet er, som når det gjelder miljøet, om det er nevneverdig risiko for at problemet blir alvorlig. Man må vel være mer sangvinsk enn politiske ledere har lov til å være for å svare at
- 90 nevneverdig slik risiko ikke foreligger.

- Men mens veksten i tilbudet av mat er utsatt for voksende begrensninger, vil efterspørselen etter fordøyelige kalorier sannsynligvis vokse enda raskere enn befolkningen. Det er jo som hovedregel slik at jo mer velstående folk blir, jo mer
- 95 kjøtt spiser de. Men det trengs som kjent meget mer korn til å skaffe en bestemt kalorimengde i form av kjøtt, enn i form av brød og andre kornprodukter. Velstandsøkningen i store utviklingsland kan derfor føre til en betydelig økning i hvert enkelt individs direkte og indirekte efterspørsel etter korn, som sammen med veksten i antallet individer kan gjøre den samlede vekst i efterspørselen
- 100 nærmest eksplosiv.

- China som eksempel: «Jordens tilstand», side 32, opplyser at kornforbruket i Kina er steget fra 200 kg. pr. innbygger i 1970 til 300 kg. pr. innbygger nå for tiden, altså med 50 %. Det skyldes først og fremst overgang til mat som
- 105 innebærer at korn brukes som fôr i stedet for direkte til menneskeføde. Men

denne forbruksøkningen kan bli dramatisk meget større. Hvis kineserne skal spise like meget oksekjøtt som amerikanerne, vil økningen i forbruket av fôrkorn bare til dette formål tilsvare hele USA's kornhøst idag.

110

Hvis sterkt økt efterspørsel møter stagnerende produksjon, blir resultatet uvegerlig matmangel for dem som ikke har råd til å by over andre i kamp om maten. De politiske følger det kan få. Man risikerer å få både kamp om mat og kamp om vann og kamp om olje.

115

World Watch mener at alarmen for matmangel allerede går. «Jordens tilstand» side 36. Både i 1996 og 1997 var verdens kornavlinger store på grunn av gunstige vekstvilkår, men fordi forbruket økte falt lagerbeholdningene fra 57 til 55 dagers forbruk, som regnes som mindre enn det man bør ha for tilfredsstillende forsyningssikkerhet. Hva da hvis man får flere år på rad med dårlige vekstvilkår? Man kunne håpe, men dessverre ikke tro, at Lester Brown kan overbevise vår tids ledere like godt som Josef klarte å påvirke farao.

120

Andre mener at World-Watch overdriver. Noen avfeier deres advarsler som «dommedagsprofetier». Anslag over hvor mange mennesker jorden kan brødfø varierer fra godt over det dobbelte av dagens antall til enda langt mer. Men spørsmålet er jo egentlig ikke om advarslene er riktige eller gale, men om det er risiko for at de kan slå til i noen grad. Når spørsmålet stilles slik, som det bør stilles, må svaret bli ja, det er risiko. Og det betyr at dyrkbar jord må beskyttes.

130

Dette er selvfølgelig først og fremst en global utfordring. De rike land kan gjøre mest ved å bidra til å beskytte produksjonsevnen der den idag er mest utsatt for forringelse, nemlig i flere mindre rike land. Det vil være i deres egen interesse å gjøre det. I globaliseringens epoke ville det være en illusjon å tro at noen del av verden kan gå skadefri dersom det oppstår en betydelig global matmangel.

135

Nordens, og i ganske særlig grad Norges bidrag innenfor egne grenser, vil i beste fall bety lite. Men det kan aldri være noen unnskyldning for unnlatelsessynder for land som våre, som ønsker å være foregangsland. Risikoen for en kommende knapphet på mat innenfor det tidsrom som eldre mennesker naturlig interesserer seg for er såvidt høy at den bør spille en betydelig rolle også for nordisk landbrukspolitik. Situasjonen understreker at det er nødvendig å bevare evnen til å øke produksjonen av mat senere.

140

Jordvernet er ikke godt nok idag. Landbruksdepartementet beroliger riktignok med at dyrket areal ikke går ned, men det er en urealistisk fremstilling. Man bygger ned høyproduktiv jord, som erstattes med jord med langt lavere produktivitet. Forøvrig er det i en global sammenheng ikke det dyrkede, men
150 det dyrkbare land som teller. Og at det stadig reduseres endog i vårt jordfattige land, kan det ikke være tvil om.

I prinsippet kanskje ikke så vanskelig å bli enige om at man må bygge mest mulig på uproduktiv mark. Det gjelder både boliger, næringsbygg, veier, jernbaner osv.
155 Men ikke så enkelt i praksis: Svært meget av bebyggelsen ligger av historiske grunner i dyrkede områder. Først kom landbruket på den beste jorden. Så kom ferdselsveier gjennom landbruksområdene, og handel og håndverk og annen bosetting langs ferdselsveiene, og helst der hvor flere veier møttes * det vil si sentralt i de beste landbruksområdene. Derfor ligger de fleste og største byene
160 og andre tettsteder gjerne midt i de beste landbruksområdene (bortsett fra byer som har vært vesentlig knyttet til sjøen.) De økonomiske hensyn driver uvegerlig jordvernet tilbake på vikende front.

Dertil kommer at man i vår tid også har gode grunner til å frede friluftsområder:
165 Man har «Markagrenser» som også bidrar til at bebyggelsen presses utover dyrkbar jord, i stedet for å bli plassert i skogen.

Hvis man skal kunne stanse denne reduksjonen av dyrkbart land, er det neppe nok med restriksjoner og nitid oppfølging av dem. Det kreves også større grep,
170 ved etablering av nye korridorer for transport som åpner nye utbygningsarealer utenom den beste matjorden, og derved gjør det mulig å kombinere målbevisst jordvern med betydelig utbygging av boliger og næringsbygg nær de store befolkningskonsentrasjonene. Dessuten må man påvirke de økonomiske faktorer som skaper det bedriftsøkonomiske presset fra utbyggere som vil bygge
175 ned dyrket land i stedet for å ta de marginalt høyere kostnader ved å bygge utenom dyrkbar jord.

Kost-nytte kalkyler. Økonomiske hensyn kan riktignok ikke settes ut av betraktning når man vurderer plassering av veier, andre anlegg og bygg. Men
180 avgjørelsene blir ofte uheldig påvirket av at den pris som betales for jord idag, reflekterer lite av det tap som nedbygging av dyrket jord innebærer for våre etterkommere.

185 Avgift på omregulering av dyrket eller dyrkbart land, ikke av hensyn til de offentlige inntekter, men for å tvinge frem kalkyler som legger inn mer realistiske vurderinger av de tap samfunnet lider når dyrkbar jord blir ødelagt for alltid. Det vil medvirke til mer omtanke når man må velge mellom nedbygging av dyrkbare eller andre arealer.

190

Til slutt vil jeg gjerne få si at såvidt jeg kan se har vitenskapen gitt oss den innsikt vi trenger for at de som vil se, også kan se behovene for å legge om kursen i verdens økonomiske utvikling, bort fra ødeleggelse av dyrkingsland, sløsing med andre ressurser og skadeverk på atmosfæren. Vitenskapen har også kommet
195 svært langt når det gjelder å utvikle metoder som gjør det mulig å løse disse oppgavene uten økonomiske belastninger som innebærer svekket reell velferd. Den delen av oppgavene som er løst minst godt er den politiske.

Det kan være behov for store omlegginger i landbrukspolitikken. Den sterke
200 statlige styringen som ble utviklet fra 1935 til ganske nær vår egen tid, må vike til fordel for større handlefrihet for hver enkelt. Men grunnleggende er og forblir det at man må ta vare på jorda, og holde den i hevd. Når man erkjenner det, blir man også glad for alle tiltak for å bevare kraften og optimismen i landbruksnæringen, og holde kompetansen på høyde med de stadig skiftende
205 krav til utøverne. Jeg ser denne utstillingen - «Trøndersk landbruk '98» - som et spennende bidrag i en slik kontinuerlig prosess, og har derfor stor glede av å få lov til å åpne den. Jeg håper og tror at den vil bli til både glede og nytte for både utstillere og besøkende, og ønsker alt godt for dette verdifulle tiltak.

210

Kilde

Fra privat arkiv

Emner

Bærekraftig, Bønder, Klima, Korn, Landbruk, Åpningstale

215

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/trondersk-landbruk>

220